

BORDÁS ISTVÁN

A közművelődési decentrumok, mint a megyei feladat ellátás lehetséges szervezeti módja

I. Decentrumok 1997-től Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

A kulturális alaptörvényből eredő kötelezettségek teljesítésére a megyei önkormányzatok önálló megyei közművelődési intézményt vagy intézményrészt működtetnek. Ha a dolgokat leegyszerűsítjük, az ilyen jellegű szervezetek feladatainak ellátása során két megközelítést is alkalmazhatnak. Egyrészt munkájukat ágazati elven vertikálisan szervezik, a különböző szakmaterületek gondozása, támogatása egy-egy munkatárs feladatként van meghatározva, és lefedik az egész megyei közművelődési hálózatot. A másik megközelítési lehetőség a területi elv abban az értelemben, hogy lehetőség szerint a megyében dolgozó összes művelődési közösség, szakember, intézmény hozzáférjen a megyei intézetek szolgáltatásaihoz. Mindenki számára nyilvánvaló lehet, hogy sem egyik, sem másik megközelítés kizárólagossága nem lehet üdvözítő. Valószínű, hogy a hatékony működés feltétele a két elv megfelelő arányú alkalmazása lehet a szakmai ellátó munka során.

Különösen igaz ez egy olyan nagy kiterjedésű és rendkívül nagy település számmal bíró megyére, mint Borsod-Abaúj-Zemplén. A megye *15 statisztikai kistérségében 153 önálló települési önkormányzat* működik. A megyeszékhelytől legtávolabbi pont több mint 100 km-re található. Akkor pedig, ha egy képzeletbeli átlóval szeljük át a megyét, majd 200 km-t kell utaznunk, hogy megyehatártól megyehatárig jussunk. Különös jelentőséggel bír az a tény is, hogy a történelmi vármegyék töredékeiből kialakult Borsod-Abaúj-Zemplén jelentős kultúrtörténeti hagyományokkal bíró megyerészeket „hagyott” a mai szlovák állam területén. Az egykori Zemplén-, Abaúj-, Gömör-, Torna megyék területén nagyszámú magyar nemzeti kisebbség él. Ha felelősen gondolkodunk a magyar kulturális tevékenység támogatásáról ebben a régióban, szükséges számba

vennünk a határon túl rekedt magyarság művelődési igényeit is. Ez utóbbi gondolatnak „új” jelentést adott a Szlovákiával együttesen megvalósult Európai Unió csatlakozásunk.

A területi elven történő megyei közművelődési feladatellátás tehát nagy hangsúlyt kell, hogy kapjon a megye erre a célra létrehozott intézményében: a *Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézetben*. Az intézet munkatársai még a '90-es évek második felében felismerték ennek jelentőségét és a megyében működő népművelő kollégákkal közösen egy olyan ellátási koncepciót dolgoztak ki, amelynek a közművelődési decentrum rendszer nevet adták. Az 1997-ben életre hívott szervezet lényege az volt, hogy a megyében dolgozó, jelentős szakmai háttérrel rendelkező művelődési házak bizonyos alapvető ellátási funkciót átvettek a megyei intézettől. Tehát decentralizálták a tevékenység egy részét. A létrehozott rendszer első tagjai a következők voltak:

Egressy Béni Művelődési Központ és Könyvtár, Kazincbarcika
A Művelődés Háza, Sárospatak
Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Encs
Városi Művelődési Központ, Ózd.

Ehhez a rendszerhez csatlakozott a későbbiek során a Derkovits Gyula Művelődési Központ és Könyvtár Tiszaújvárosból. A kialakult decentrum-rendszer elsődleges feladata az intézmény-hálózat információval való ellátása volt. Illetve nagy hangsúlyt fektettek a személyes kapcsolattartáson keresztül történő szakmai segítségnyújtásra.

A decentrum-rendszer tevékenységének értékelésére, a meglévő erőforrások feltárására és a célrendszer újrafogalmazására 2003-ban került sor. E munka eredményeképpen létrejövő szakanyagok, elemzések középtávon határozták meg ennek az informális rendszernek a további működését. Különös jelentősége van annak a dokumentumnak, amely röviden csak a „Decentrum minimum” nevet kapta az ebben a tevékenységben résztvevő kollégáktól. Ez határozza meg azt az elvégzendő szakmai munkát, amelyet egy működő decentrumtól mind az intézet, mind pedig a rendszert működtető kollégák elvárnak.

II. A Decentrum minimum

A továbbiakban áttekintjük azokat a feladatokat, amelyeket a már említett decentrum-minimum határoz meg a művelődési intézmények számára.

1. *Folyamatos kapcsolattartás*

Az információval való ellátásban alapvető szerepet játszik a decentrumok és a települések között meglévő és folyamatosan működtetett kapcsolatrendszer.

Jelen technikai körülmények között fontos a hagyományos kapcsolattartás eszközeinek további használata: a decentrumok lehetőség szerint havonta, másfélhavonta írásos formában keressék meg a művelődési intézményeket. A tájékoztató anyagok tartalmazzák egyrészt a decentrum térségére vonatkozó információkat, másrészt pedig a regionális, esetenként az országos információkat.

Ezzel párhuzamosan – egymást kiegészítő módon – a megyei intézet rendszeresen megjelenő információs kiadványt bocsát a decentrumok rendelkezésére.

A személyes szakmai kapcsolatok folyamatának fenntartása és ápolása érdekében évi két alkalommal – önállóan vagy más decentrummal közös szervezésben – szakmai találkozót szerveznek a területen dolgozó kollégák számára.

A szakmai találkozók célja a személyes kapcsolattartáson túl a konzultáció, a szakmai vita lehetőségének biztosítása.

2. *Közművelődési információgyűjtés és továbbítás*

- A decentrumok feladata, hogy a területükön működő amatőr művészeti (előadó és alkotó) tevékenységről naprakész adatbázist készítsenek és tartsanak fent. Az így elkészült adatbázist a megyei intézet teszi közzé elektronikus és nyomtatott formában.

- A decentrumok feladata a területi hatókörökön belüli közművelődési rendezvények számontartása és adatbázisba rendezése. Az így elkészült és összesített megyei adatbázist területi bontásban és összességében a megyei intézet teszi közzé.

3. *Képzés–továbbképzés*

A megyei intézet által biztosított szakmai háttér segítségével a decentrumok évi egy, esetleg két alkalommal rövid idejű (egynapos), a praktikus gyakorlatot érintő továbbképzéseket kell, hogy szervezzenek. Lehetséges ez decentrumonként, de amennyiben a körülmények azt indokolják a különböző decentrumok együttműködésével is.

4. *Kapcsolatfelvétel a kistérségi társulásokkal és a közoktatási ellátási körzetekkel; folyamatos szakmai tanácsadás*

A decentrumok vezetőinek feladata, hogy vegyék fel a kapcsolatot a területükön működő kistérségi társulások vezetőivel.

A közoktatási ellátási körzetek olyan, a kistérségekre vonatkozó feladat-ellátási kötelezettséggel, illetőleg kapcsolatrendszerrel, infrastruktúrával rendelkeznek, amelynek lehetséges bevonása a közművelődési rendszerbe nagyban segítené annak munkáját. Fontos tehát, hogy a kollégák vegyék fel a kapcsolatot a közoktatási ellátási körzetek vezetőivel és tárják fel az együttműködés lehetőségeit. Ez különösen vonatkozik azokra a térségekre, ahol sok olyan település van, ahol nincs főállású közművelődésben foglalkoztatott szakember. A kapcsolatfelvétel elsődleges célja az kell, hogy legyen, hogy a kistérségi feladatellátás rendszerébe kötelező feladatként kerüljön be a közművelődés. Lehetőség szerint el kell érni, hogy a feladatellátásra szóló pályázatok is tartalmazzák ezt a szakfeladatot.

Az elemző munka eredménye volt továbbá, hogy további decentrumokat hozott létre az intézet Tokajban, illetve Miskolcon. Bár az említett dokumentum a rendszer egyik legfőbb hiányosságának azt a tényt nevezte meg, hogy nincs teljes egészében lefedve a megye összes települése a decentrumok tevékenységgel, ezzel a bővítéssel ezt a problémát még mindig nem sikerült megoldani. Különös súllyal esik latba az a tény, hogy a legelmaradottabb, a művelődési ellátás tekintetében leghátrányosabb térségek esnek ki a decentrumok hatóköréből. A kollégák megfogalmazása szerint az ideális állapot az lenne, ha kistérségenként tudnánk megoldani a feladatellátást. Ezt azonban mind az anyagi erőforrások szűkössége, mind pedig az egyes területeken működő intézmények hiánya akadályozza.

III. Az elvégzett munka 2005-ben

Az előzőekben összefoglalt feladatrendszer hosszútávon meghatározza ennek a tevékenységnek a szakmai kereteit. Ugyanakkor, a továbblépést elősegítendő, el kell végeznünk azt a számvetést, amely az eddig elvégzett munkát összegzi. Előljáróban megállapítható, hogy a közművelődési decentrum-rendszer erősségét feltétlenül a személyes kapcsolattartás, az emberi kapcsolatokra épülő együttműködés jelenti. A leggyengébb pontnak pedig az információk strukturált begyűjtése, elemzése mutatkozik.

1. Folyamatos kapcsolattartás

A terepen működő közművelődési szakemberek és intézmények számára biztos pontot jelent a decentrumokban dolgozó kollégák részéről kezdeményezett és fenntartott szakmai kapcsolat. Ennek három alappillére van: egyrészt az informális napi kapcsolattartás, tanácsadás, másrészt pedig a formálisan megvalósított tájékoztatás egy-egy témacsoport kapcsán, harmadrészt a rendszeres információküldés nyomtatott és elektronikus formában.

E tevékenység egyre erősödő és minőségileg megbízható voltát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a megyében egyre látványosabban jelenik meg az a szakmai összetartás, amelynek végpontja a népművelők megyei egyesületének napi tevékenysége. Az, hogy az általa szervezett programokon egyre nagyobb számban vesznek részt a kollégák.

A formális tájékoztatás elsősorban a forrásszerzés lehetőségei köré csoportosultak. E munka hatékonyságát bizonyítja az elmúlt időszak kiemelkedő eredménye, a KÖZKINCS pályázatok kapcsán. Országosan is számottevő aktivitást mutatott a megyei intézményrendszer. (A vissza nem térítendő támogatások esetében az országos keretösszeg 19%-a, a hitel program esetében a keret összeg 21%-a érkezett a megyébe.) Köszönhető éppen a téma köré szervezett tájékoztatóknak, illetőleg az azt követő személyes szakmai tanácsadásnak. Mindezeket túl természetesen a decentrumok rendszeresen, minimum havi egy alkalommal, keresték meg írásos anyagaikkal a településeken dolgozó kollégákat. Ezek az írásos anyagok elsősorban az intézet által kiadott Hírmappát jelentették, de ezt rendszeresen kiegészítették helyi érdekeltségű információkkal is.

2. Közművelődési információgyűjtés és továbbítás

A statisztikai adatgyűjtések, a szakmát támogató információk rendszerezése során folyamatosan szembetaláljuk magunkat azzal a problémával, hogy a rendelkezésre álló adatok vagy hiányosak, vagy pontatlanok. Sokszor előfordul az is, hogy bizonyos területekről nem áll rendelkezésünkre semmilyen adat. Ezt pótlandó különös jelentőséget kapott a decentrumok működésében a működési területekről történő adatgyűjtés és továbbítás. E tekintetben azonban nem tudtunk jelentős eredményeket elérni. Úgy tűnik, csak abban az esetben számíthatunk kielégítő mennyiségű és minőségű adatra a települési művelődési állapotokról, ha ezeket személyesen az intézmény által megbízott munkatársak gyűjtik be. Tekintettel azonban a települések nagy számára ez ebben a szervezeti formában nehezen valósítható meg. Nem várható el egyetlen decentrum vezetőtől sem, hogy a hozzátartozó 20–30 település mindegyikét meglátogassa az év folyamán. Nyilvánvaló, hogy külső erőforrások bevonása nélkül a teljes kép nem alakítható ki. Ugyanakkor a különböző forrásokból rendelkezésünkre álló adatok összefésülésével reális képet kaptunk a területen folyó munkáról. Különösen, ha azt a kollégák személyes tapasztalataival vetettük össze.

3. Képzés–továbbképzés

Az elmúlt másfél évben kialakított megyei szintű továbbképzési rendszer alappilléret képezik a decentrumok. Az általuk szervezett egynapos képzések elsősorban olyan praktikus ismereteket kínáltak a kollégáknak, amelyek a napi gyakorlatban azonnal hasznosíthatóak voltak. E programok oly módon szerveződtek, hogy a közösen megvitatott, fontosnak tartott témákat az intézmény megbízásából tanfolyami tematikává formálták a szakértők. A decentrumok az általuk fontosnak tartott témákban a kidolgozott tematika szerint tartottak egy-egy napos képzést. 2005-ben az alábbi témák kerültek feldolgozásra:

- A közművelődési intézmények működésének jogi háttere, az intézmények működését meghatározó és befolyásoló alapidokumentumok.
- A kistélepüléseken működő nem önálló vagy részben önálló művelődési intézmények gazdálkodására vonatkozó szabályok, napi praktikus gyakorlat.

- Kapcsolatépítés, a társadalmi háttér megteremtése, kistérségi pr a községi művelődési intézmények vezetői számára.
- A civil-együttműködés erősítésének lehetőségei, a civil-együttműködés gyakorlati megvalósításának módjai.

4. *Kapcsolatfelvétel a kistérségi társulásokkal és a közoktatási ellátási körzetekkel, folyamatos szakmai tanácsadás*

A már korábban többször is hivatkozott elemzés fontos megállapításai közé tartozik az, hogy a kistérségi társulások által támogatott célok között *szinte sehol nem szerepel a közművelődés*. Több szakmai értekezlet témája is volt, hogy hogyan lehetne a társulások vezetői számára elfogadhatóvá tenni azt, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokból juttassanak a közművelődés számára is. Nyilvánvaló vált azonban, hogy a nagy számú kistérséget csakis a decentrumokon keresztül lehet elérni. Szintén fontos elemként szerepelhet a kapcsolatfelvételben, az a már intézményszerűsített szervezeti rendszer, amelyet a kistérségi oktatási társulások jelentettek. E tevékenységnek látható eredményei mindezidáig nem nagyon mutatkoztak. A megyében mindössze egy kistérség – az ózdi – vette fel támogatandó céljai közé a közművelődést. Úgy tűnik tehát, hogy ezt a tevékenységet nagyobb intenzitással kell folytatni. Járható útnak látszik az ózdi példa propagálása, jó gyakorlat címén.

IV. Összegzésül

Az elmúlt időszak bebizonyította, hogy az eredeti koncepció – nevezetesen a szakmai támogató tevékenység decentralizálása – helytálló. Mind a szakmai tevékenységek iránya, mind pedig a területi ellátó rendszerek átalakulása abba az irányba mutatnak, hogy a közművelődési munka háttértámogatása leginkább a településekhez közel, kistérségi szinten oldható meg a leghatékonyabban. Ugyanakkor az is látszik, hogy bizonyos elmaradott térségek esetében jelenleg olyan hiányok vannak, amelyek kizárólag a közművelődési szakma saját erejéből nem pótolhatóak. Szövetségest kell tehát szerezni a művelődési alapellátás más szféráiból. Erre a legkézenfekvőbb intézményrendszer a könyvtári, hiszen a települések nagy részében intézményesen nem is válik el egymástól a két ellátás. E stratégiai szövetségben rejlő lehetőségeket felismerve intézményünk és a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár együttműködési megál-

lapodást kötött a kistérségi művelődési alapellátás támogatására. Úgy vélem, hogy mindez decentrum szinten is megvalósítható. Ezen hosszú távú együttműködés talán hatékonyabban járul majd hozzá ahhoz, hogy a kistérségi környezet is kínáljon a legalapvetőbb művelődési lehetőségek mindegyikét az ott lakók számára.

(A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei közművelődési decentrumokról bővebb anyagot a www.kult-tura.hu portálon a „Decentrumok” menü alatt találhat az érdeklődő.)